

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Issue 04 | pp. 47-63 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

HUDUDLARNING BARQAROR IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI TAHLIL QILISHNING USLUBIY JIHALTLARI

Abdullaev Farxod Ozodovich

Urgench davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotasiya: Ushbu maqolada biz tadqiqotchilar va tahlilchilar tomonidan hududlarning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tahlil qilishdagi asosiy ko'rsatkichlarini, shuningdek ularning iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashdagi ahamiyatini ko'rib chiqilib, uslubiy jihatlari keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: tahlil, hudud, ijtimoiy-iqtisodiy, rivojlanish tendentsiyalari, rivojlanish modellari.

1. Kirish

Davlatning iqtisodiy xavfsizligi uning barqaror rivojlanishi va fuqarolar manfaatlarini himoya qilishning asosiy jihatlardan biridir. Bu mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va xavfsizligini ichki va tashqi tahdidlardan belgilovchi turli omillarni har tomonlama baholashni ifodalaydi. Iqtisodiy xavfsizlik ko'rsatkichlarini tahlil qilish davlat iqtisodiyotining hozirgi holatini baholash, muammoli hududlarni aniqlash va tegishli xavflarni boshqarish strategiyasini ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi.

2. Adabiyotlar sharhi

O'zbekiston hududlari iqtisodiy rivojlanishining hozirgi tendentsiyalarini o'rganish metodologiyasida hududiy o'sish dinamikasi, hududiy tabaqalanish, ishlab chiqarishning tarmoq strukturasiidagi o'zgarishlar va mavjud nomutanosibliklarning tahlili keltirilgan. Ishda turli darajadagi mintaqaviy rivojlanish tendentsiyalarining asosiy omillari va sabablari yoritilgan. Shuningdek, maqolada jahon iqtisodiyotining hozirgi holati va uning O'zbekiston iqtisodiyotiga, ayniqsa, COVID-19 pandemiyasi davridagi ta'siri haqida so'z boradi. Mamlakat va uning hududlari iqtisodiyotini globallashtirish va jahon iqtisodiyotidagi o'zgarishlar kabi yangi chaqiriqlarga moslashtirish zarurligi ko'rsatilgan. Mintaqa iqtisodiyotini barqaror rivojlantirish jarayoni O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. Ushbu maqsadga erishish uchun hududiy sanoatni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish, ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani takomillashtirishga qaratilgan islohotlar, viloyat iqtisodiyotini mahalliyashtirish dasturlari amalga oshirilmoqda. Iqtisodiyotning fazoviy rivojlanishiga oid ilmiy tadqiqotlarni umumlashtirish hudud iqtisodiyotining muvaffaqiyatli rivojlanishi strukturani tashkil etuvchi elementlarni tanlash va ularning imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanish siyosatiga bog'liq degan xulosaga kelish imkonini beradi.

Tadqiqotda L. Valras, D. Rikardo, M. Fridman, A. Marshall, S. Yu. Glazyeva, A.G. Granberga, Yu.V. Yakovets va E.G. Yasin tuzilmaviy jarayonlarning xususiyatlarini, iqtisodiyotni o'zgartirish mexanizmlarini va zamonaviy sharoitda tarkibiy dinamikani prognozlashning uslubiy muammolarini ochib beradi. Xulosa qilib aytganda, maqolada O'zbekistonda mintaqaviy rivojlanishni boshqarishga kompleks yondashuv zarurligi ta'kidlanadi va mamlakatning barcha hududlari barqaror rivojlanishini ta'minlash bo'yicha yanada tadqiq qilish va samarali siyosatni ishlab chiqishga chaqiriladi.

Sharhda mintaqaviy o'sish dinamikasi, mintaqaviy tabaqalanish, ishlab chiqarishning tarmoq strukturasidagi o'zgarishlar va O'zbekiston iqtisodiyotidagi mavjud nomutanosibliklar tahlil qilingan. Asosiy e'tibor turli darajadagi mintaqaviy rivojlanish tendentsiyalarining sabablarini aniqlashga qaratilgan. Mintaqaviy dinamikani o'rganish rivojlanish darajasidagi mavjud farqlarni va hududlar o'rtasidagi nomutanosiblikni aniqlash imkonini beradi. Aniqlanishicha, tahlil qilinayotgan davrda YaHM o'sishining yuqori sur'atlari Jizzax, Samarqand va Surxondaryo viloyatlarida kuzatilib, xizmat ko'rsatish sohasi iqtisodiy o'sishning asosiy omiliga aylangan. Qishloq xo'jaligi ustunlik qilgan hududlarda iqtisodiy o'sish sur'atlari o'rtacha yoki past bo'lgan. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish tahlili iqtisodiy o'sishning ijobiy tendentsiyalariga qaramasdan, hududlar o'rtasidagi tafovut ortib borayotganini ko'rsatdi. Masalan, aholi jon boshiga YaHMning maksimal va minimal qiymatlari o'rtasidagi tafovut tahlil qilinayotgan davrda 1995 yildagi 2,3 barobardan 2019 yilda 4,7 baravarga oshdi. Hududlar rivojlanish dinamikasiga ta'sir etuvchi asosiy omillar iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlarning past darajada o'zgarishi, bu esa iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirishda hududlar salohiyatidan to'liq foydalanilmaslikka olib kelmoqda.

Mazkur sharh kelajakda O'zbekistonning barcha hududlari barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun har tomonlama tahlil qilish va samarali siyosatni ishlab chiqish muhimligini ta'kidlaydi. Shuningdek, M.M tomonidan tayyorlangan maqola. Ikromov, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent A.F. Toshkent moliya instituti o'qituvchisi Abdullaev O'zbekiston iqtisodiyotining 2008 yilda boshlangan hozirgi rivojlanish bosqichiga e'tibor qaratadi. Ularning qayd etishicha, bu davr jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi tufayli murakkablashgan, biroq tashqi savdo aylanmasi tuzilmasini diversifikatsiya qilish va inqirozga qarshi choralar dasturini amalga oshirish tufayli O'zbekiston nisbatan barqarorlikka erishgan.

Mualliflar taraqqiyotning muhim yo'nalishi tarmoqlar va hududlarni modernizatsiya qilish, ularning raqobatbardoshligini oshirish va eksport salohiyatini rivojlantirish ekanini alohida ta'kidlaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2030-yilgacha yalpi ichki mahsulotni 2 barobardan ortiq oshirishga erishish uchun xorijiy sarmoya va ilg'or texnologiyalarni jalb etish istagini bildirdi. Prognozlarga ko'ra, O'zbekiston yalpi ichki mahsulotining o'sish sur'ati yuqori darajada saqlanib, 2020-yilga borib 6,8 foizni tashkil etadi. Aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotning ham oshishi kutilmoqda, bu esa hayot sifatini yaxshilashga yordam beradi. Maqolada O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga erishish va aholi turmushini yaxshilashda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanayotgan va tarkibiy o'zgarishlarning muhim ahamiyati ta'kidlangan.

Hududlar iqtisodiyoti doirasida hududlar rivojlanishini boshqarish va hududiy ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarni amalga oshirish mexanizmini o'rganish zarur hisoblanadi. G.V. Gutman, A.A. Miroyedov, S.V. Fedin kabi olimlar fikrlariga ko'ra, ishlab chiqarishni joylashtirish masalalari hududni o'rganuvchi fanlar tizimining yagona yo'nalishi emas. Ushbu fan tizimining asoschisi U.Izard hisoblanadi. Aynan U.Izard va V.Leont'evlar hududiy tashkilotlar iqtisodiyotini boshqarish, rejalashtirish, prognozlash va strategik boshqaruv kabi masalalarni qo'shgan holda hududiy fanlar predmeti doirasini kengaytirdilar. Ushu maqolada A.G.Guseynov, A. N. Radishchev, A.Veber, V.Kristaller, A.Lesh, A.G. Granberg, L.A. Kantorovich, V.V. Leontiev, A. Vaxobov, A. O'lmasov, A.M. Sodiqov, T.M. Axmedov, J.T. Tavakalov, F.Xolbekovalarning ilmiy ishlari metodolik asos sifatida xizmat qildi.

Ushbu tadqiqot usulidan ko'rinib turibdiki, O'zbekiston hududlarini rivojlantirish davlat tomonidan, uning vakillari va hokimiyat organlari tomonidan amalga oshirilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining faol rahnamoligida islohotlar va taraqqiyot dasturlari amalga oshirilib, uning ma'ruza va yig'ilishlarida taraqqiyotning muhim yo'nalishlariga alohida to'xtalib o'tildi. Jumladan, Prezidentimiz o'z ma'ruzalaridan birida soha va hududlarni modernizatsiya qilish, ularning raqobatbardoshligini oshirish va eksport salohiyatini rivojlantirishni ustuvor vazifalar sifatida belgilab berdi.

Yuqori mansabdor shaxslardan tashqari tadqiqotchi va iqtisodchilar M.M. Ikromov va A.F.Abdullaev ham mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish tahliliga o'z hissalarini qo'shdilar. Ularning sharh maqolasida O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanish tendensiyalari va bu jarayonda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishining o'rni, tadqiqot va tahlillari natijalari keltirilgan.

Shunday qilib, aytish mumkinki, O'zbekiston hududlarini rivojlantirish davlatimiz tomonidan Prezident va uning apparati faol ishtirokida, shuningdek, iqtisodiyotni yaxshilash bo'yicha tahlil va takliflar ishlab chiqqan ekspert va tadqiqotchilar ishtirokida amalga oshirildi. hududlardagi vaziyat.

Dunyoda hududlarni rivojlantirishning bir qancha modellari mavjud bo'lib, ularning har biri ma'lum tamoyil va strategiyalarga asoslanadi. Eng keng tarqalgan modellardan ba'zilari:

1. Sanoat modeli: Bu model mintaqadagi sanoat sektorini rivojlantirishga qaratilgan. Sanoat parklarini barpo etish, ishlab chiqarish korxonalarini rivojlantirish uchun investitsiyalarni jalb qilish, ish o'rinlari yaratish va infratuzilmani rivojlantirish asosiy strategiyalardan iborat.

2. Turizm modeli: Bu model mintaqaning asosiy daromad manbai sifatida turizmni rivojlantirishga asoslangan. Strategiyalar turizm infratuzilmasini rivojlantirish, turistik diqqatga sazovor joylarni targ'ib qilish va turistlarni jalb qilish dasturlarini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi.

3. Agrar model: Bu model qishloq xo'jaligi va qishloq rivojlanishiga urg'u beradi. Asosiy strategiyalar qatoriga qishloq xo'jaligini isloh qilish, qishloq xo'jaligi texnologiyalarini rivojlantirish, fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash va qishloq hamjamiyatini rivojlantirish kiradi.

4. Innovatsion model: Bu model mintaqada innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan. Asosiy strategiyalar qatoriga innovatsion markazlar va parklar

yaratish, startup va kichik biznesni qo'llab-quvvatlash, ilmiy tadqiqotlar va texnologik ta'limni rivojlantirish kiradi.

5. Barqaror model: Bu model barqaror rivojlanishga, jumladan, ijtimoiy, ekologik va iqtisodiy jihatlariga qaratilgan. Asosiy strategiyalar qatoriga ekologik toza texnologiyalarni rivojlantirish, ta'lim va sog'liqni saqlashni qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy himoyani yaratish kiradi.

Ushbu modellar mintaqaning o'ziga xos sharoitlari va ehtiyojlariga qarab birlashtirilishi yoki moslashtirilishi mumkin. Ularning har biri o'zining afzalliklari va kamchiliklariga ega va modelni tanlash ma'lum bir mintaqaning maqsadlari va rivojlanish strategiyalariga bog'liq. Mintaqaviy rivojlanishning jahon tajribasi turli modellar va strategiyalar bilan ifodalanadi. Ba'zi davlatlar resurslar va investitsiyalarning teng taqsimlanishini ta'minlab, o'zlarining barcha hududlarini teng ravishda rivojlantirishga intilishadi. Boshqalar esa infratuzilma, ta'lim va innovatsiyalarga sarmoya kiritib, o'sish uchun eng katta salohiyatga ega bo'lgan asosiy hududlarga sa'y-harakatlarini jamlashni ma'qul ko'radi.

Mintaqaviy rivojlanish modellari xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish, innovatsiyalar va texnologiyalarni rivojlantirishga ko'maklashishga qaratilgan strategiyalarni o'z ichiga olishi mumkin.

Hududlarning iqtisodiy salohiyatini baholash usullari va modellarini ishlab chiqish, iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish, shuningdek, barqaror rivojlanish sohasidagi tadqiqotlar, jumladan, loyihalarning atrof-muhitga ta'sirini baholash mintaqaviy rivojlanish sohasidagi ilmiy yutuqlardan iborat. va jamoat farovonligi.

Bunda har bir hududning geografik joylashuvi, resurslarning mavjudligi, ijtimoiy-iqtisodiy infratuzilmasi, aholining ta'lim darajasi va boshqa ko'plab omillar kabi xususiyatlari hisobga olinadi. Natijada, mintaqaviy rivojlanish tadqiqotlari odamlar hayotini yaxshilash va dunyoning turli burchaklarida iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun samarali siyosat va tavsiyalarni ishlab chiqishi mumkin.

Shuningdek, 2020 yilda A.K.Mirsaidova va J.A.Sharafutdinova tomonidan yozilgan "Hududiy iqtisodiy tizimlarni rivojlantirish strategiyasi" nomli kitob mavjud bo'lib, unda mualliflar ushbu tadqiqot bo'yicha turli jihatlarini ko'rib chiqadilar rivojlanish strategiyasini amalga oshirish, jumladan, hududlarning salohiyatini baholash, muammolar va istiqbollarni tahlil qilish, shuningdek, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishning asosiy yo'nalishlari va mexanizmlarini aniqlash investitsiyalar, innovatsiyalar, inson kapitali va infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha ish mintaqaviy iqtisodiyot sohasidagi tadqiqotchilar uchun ham, mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish va amalga oshirish bilan shug'ullanadigan amaliyotchi menejerlar va davlat xizmatchilari uchun ham qiziqish uyg'otadi.

Kitob mintaqaviy iqtisodiyot sohasidagi akademik tadqiqotlar uchun ham, mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish va amalga oshirish uchun mas'ul bo'lgan rahbarlar va davlat organlari faoliyatida amaliy qo'llash uchun ham foydali bo'lishi mumkin. Mualliflarning tahliliy yondashuvi va amaliy e'tibori ushbu kitobni mintaqaviy rivojlanish bo'yicha o'z bilimlarini oshirish va ushbu sohada strategik

boshqaruv samaradorligini oshirishga intilayotgan barcha manfaatdor tomonlar uchun qimmatli manbaga aylantiradi.

Tadqiqot metodologiyasi tahlilidan ko'rinib turibdiki, O'zbekistonda hududlarni rivojlantirish davlatning makroiqtisodiy barqarorlikka erishish, barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlari va aholi turmushini yaxshilashga qaratilgan strategiya va dasturlari bilan chambarchas bog'liq. Bu jarayonda sanoatni modernizatsiya qilish, infratuzilmani mustahkamlash, xorijiy sarmoyalarni jalb etishga qaratilgan davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanayotgani muhim ahamiyat kasb etmoqda. Hududlar iqtisodiyotini rivojlantirishda xususiy sektorning ishtiroki ham muhim omil hisoblanadi. Xususiylashtirish va monopoliyadan chiqarish jarayonlari, shuningdek, kichik biznes va tadbirkorlikni faol rivojlantirish iqtisodiyotning rang-barangligi va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda. O'zbekistonda mintaqaviy rivojlanish iqtisodiyotning turli tarmoqlari va tarmoqlarini mustahkamlashga mutanosib yondashuvni ham o'z ichiga oladi, bu esa butun mamlakat bo'ylab yagona fazoviy rivojlanishni yaratishga xizmat qiladi. Umuman olganda, O'zbekiston hududlarining muvaffaqiyatli rivojlanishi barqaror rivojlanishga erishish va aholi turmush sifatini yaxshilash uchun davlat aralashuvi, strategik rejalashtirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish muhimligini tasdiqlaydi.

3. Tahlil va natijalar

Mintaqaviy rivojlanish ko'rsatkichlari - bu muayyan hududning iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik va institutsional rivojlanish darajasini baholash uchun foydalaniladigan miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari. Ular turli mintaqalarning holatini aniqlash, muammoli hududlarni aniqlash va rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish uchun ularni tahlil qilish va solishtirishga yordam beradi. Ko'rsatkichlar aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot darajasi, ishsizlik, ta'lim darajasi, sog'liqni saqlashdan foydalanish imkoniyati, jinoyatchilik darajasi, atrof-muhit tozaligi, korrupsiya darajasi, infratuzilma va texnologik rivojlanishga investitsiyalar, kichik va o'rta biznesning ulushi kabi ko'rsatkichlarni o'z ichiga olishi mumkin. iqtisodiyot va boshqalar. Mintaqaviy rivojlanish ko'rsatkichlari mintaqaviy rivojlanish darajasida rejalashtirish va qarorlar qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Ular hukumatlar va tashkilotlarga rivojlanishning ustuvor yo'nalishlarini belgilashda, mintaqa resurslari va salohiyatini aniqlashda, amalga oshirilayotgan dastur va tadbirlar samaradorligini baholashda yordam beradi. Mintaqaviy rivojlanishning asosiy ko'rsatkichlari orasida quyidagi toifalarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Iqtisodiy ko'rsatkichlar: aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot darajasi, investitsiyalar hajmi, ishlab chiqarish ko'rsatkichlari, ishsizlik darajasi, kichik va o'rta biznesning iqtisodiyotdagi ulushi, inflyatsiya darajasi va boshqalar.

2. Ijtimoiy ko'rsatkichlar: ta'lim darajasi, sog'liqni saqlashdan foydalanish imkoniyati, qashshoqlik va ijtimoiy ta'minot darajasi, jinoyatchilik darajasi, hayot sifati, demografik ko'rsatkichlar va boshqalar kabi jihatlarni qamrab oladi.

3. Ekologik ko'rsatkichlar: atrof-muhit holati, havo va suvning ifloslanish darajasi, zararli moddalarning chiqindilari hajmi, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish darajasi va boshqalar.

4. Institutsional ko'rsatkichlar: boshqaruv sifati, korrupsiya darajasi, davlat organlari faoliyati samaradorligi, huquqiy tizimning rivojlanishi va investitsiya muhiti va

hududiy hokimiyat organlari faoliyatining umumiy samaradorligiga ta'sir etuvchi boshqa jihatlarni aks ettiradi.

Ushbu ko'rsatkichlarni tushunish va tahlil qilish hududning bugungi holati va rivojlanish salohiyatini baholash, uning afzalliklari va zaif tomonlarini aniqlash, aholi turmush darajasini oshirish, investisiyalarni jalb etish, infratuzilmani rivojlantirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash bo'yicha maqsadli chora-tadbirlar ishlab chiqish imkonini beradi. Bundan tashqari, amalga oshirilayotgan dasturlar va rivojlanish strategiyalari samaradorligini monitoring qilish va baholashda mintaqaviy rivojlanish ko'rsatkichlari muhim o'rin tutadi.

Mintaqaviy rivojlanish ko'rsatkichlarini hisoblash tahlilning aniq maqsadlariga va mavjud ma'lumotlarga qarab farq qilishi mumkin. Biroq, mintaqaviy rivojlanishning turli jihatlarni o'lchash uchun ko'pincha qo'llaniladigan umumiy usullar va yondashuvlar mavjud. Quyida ulardan ba'zilari keltirilgan:

1. Yig'ilgan indekslar: Bu usulda hududning umumiy rivojlanish darajasini baholash uchun turli ko'rsatkichlar bitta kompleks indeksga birlashtiriladi. Buning uchun turli yig'ish usullari qo'llaniladi, masalan, vaznli yig'indi, Berenstain indeksi va boshqalar.

2. Standartlashtirish: Bu usul turli ko'rsatkichlarni solishtirish uchun umumiy shkalaga keltirish imkonini beradi. Odatda z-transform yoki minimax normalizatsiya kabi standartlashtirish usullari qo'llaniladi.

3. Reyting: Ko'rsatkichlar o'sish yoki kamayish tartibida tartiblangan bo'lib, bu rivojlanishning o'ziga xos jihatlari bo'yicha hududlar o'rtasida yetakchilar va autsayderlarni aniqlash imkonini beradi.

4. Klaster tahlili: Hududlar rivojlanish xususiyatlari o'rtasidagi o'xshashlik asosida guruhlangan. Bu usul bizga mintaqalarning tipik guruhlarini aniqlash va ularning rivojlanish xususiyatlarini ajratib ko'rsatish imkonini beradi.

5. Ekonometrik modellar: Mintaqaning rivojlanishiga turli omillarning aloqalari va ta'sirini baholash uchun foydalaniladi. Bu bizga rivojlanishning asosiy omillarini aniqlash va uning kelajakdagi yo'nalishini bashorat qilish imkonini beradi.

6. GIS tahlili: Geografik axborot tizimi resurslarni taqsimlash, infratuzilma va demografik xususiyatlar kabi fazoviy ma'lumotlarni tahlil qilish uchun foydalaniladi, bu hududiy rivojlanishning fazoviy qonuniyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Mintaqaviy rivojlanishni yanada to'liqroq tahlil qilish uchun bu usullardan alohida yoki bir-biri bilan birgalikda qo'llanilishi mumkin. Har birining o'ziga xos afzalliklari va cheklovlari mavjud va ma'lum bir usulni tanlash tadqiqotning maqsad va vazifalariga, mavjud ma'lumotlarga va tahlil kontekstiga bog'liq.

Mintaqaviy rivojlanishning qiyosiy tahlili iqtisodiy, ijtimoiy, infratuzilmaviy va boshqa ko'rsatkichlarni baholashga asoslangan bo'lib, turli geografik hududlar o'rtasidagi farqlarni aniqlash imkonini beradi. U iqtisodiy ko'rsatkichlar (masalan, aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot, ishsizlik darajasi, investitsiyalar), ijtimoiy ko'rsatkichlar (masalan, ta'lim darajasi, sog'liqni saqlashdan foydalanish, qashshoqlik darajasi), infratuzilma ko'rsatkichlari (masalan, yo'llar sifati) kabi ko'plab ko'rsatkichlarni baholashni o'z ichiga oladi. energiya va transport tarmoqlarining mavjudligi), shuningdek, ekologiya, geografiya va demografiya bilan bog'liq omillar.

Ushbu tahlil turli mintaqalarning kuchli va zaif tomonlarini, shuningdek, bu farqlarning sabablarini ochib beradi. Masalan, turli hududlarning iqtisodiy rivojlanish darajasini taqqoslash har bir mintaqada iqtisodiy o'sishga yordam beradigan asosiy tarmoqlarni va iqtisodiyot tarkibidagi farqlarni aniqlashga olib kelishi mumkin. Shuningdek, qaysi omillar, masalan, geografik joylashuv yoki siyosiy barqarorlik mintaqa taraqqiyotining muvaffaqiyatiga ta'sir qilishini aniqlash mumkin.

Qiyosiy tahlilning yana bir jihatini bu fazoviy modellashtirish bo'lib, u resurslarning fazoviy taqsimoti va demografik xususiyatlarning hududlar rivojlanishiga ta'sirini baholash imkonini beradi. Bu mintaqaviy siyosatni rejalashtirish va turli hududlar o'rtasida resurslarni taqsimlash uchun muhimdir.

Umuman olganda, mintaqaviy rivojlanishning qiyosiy tahlili turli hududlarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sir qiluvchi shart-sharoitlar va omillarning xilma-xilligini tushunishning muhim vositasi bo'lib, bu o'z navbatida samarali rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishga va mintaqaviy rivojlanish sohasida asosli qarorlar qabul qilishga yordam beradi. siyosat.

Hayot darajasi va sifati davlat iqtisodiy xavfsizligining birinchi va asosiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, u aholining umumiy farovonligini, uning moddiy va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish darajasini aks ettiradi. Ushbu ko'rsatkich asosiy xizmatlardan foydalanish (ta'lim, sog'liqni saqlash, uy-joy), daromad darajasi, ta'lim va sog'liqni saqlash darajasi, atrof-muhit sifati va xavfsizlik darajasi kabi jihatlarni o'z ichiga oladi.

Hayot darajasi va sifatini tahlil qilish davlatning ijtimoiy siyosati samaradorligini, uning fuqarolarni ijtimoiy himoya qilish va munosib hayot kechirishi uchun sharoit yaratish qobiliyatini baholash imkonini beradi. Bu ko'rsatkich ham sarmoya jalb etish va inson kapitalini rivojlantirishning muhim omili bo'lib, o'z navbatida mamlakatning iqtisodiy o'sishi va iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Keling, aholining daromadlarini batafsil ko'rib chiqaylik.

1-jadval

O'zbekiston Respublikasi hududlarida aholi jon boshiga real umumiy daromadlar to'g'risida ma'lumot

Hududlar	2010	2015	2020	2021	2022	2023
O'zbekiston Respublikasi	2038,7	5127,5	10734,3	13416,8	15948,3	18201,2
Qoraqalpog'iston Respublikasi	1389,1	3703,2	8366,5	10258,6	11880,8	13266,6
Andijon viloyati	1717	4574,7	9559,5	11714,9	14292,2	16604,8
Buxoro viloyati	2345,9	6094,1	12919,7	16455	19254,3	21378,8
Jizzax viloyati	1682,8	4571	9717,6	11897,2	13554,8	15746,8
Qashqadaryo viloyati	1764,2	4387,4	8995,4	11002,4	13142,8	14659,9
Navoiy viloyati	3590	8314,1	17966	22478,9	24283,2	28665,1
Namangan viloyati	1460,4	3905,5	8250,5	10274,7	12387,6	13739,3
Samarqand viloyati	1883,6	4359,8	9441,7	11609,5	13904,8	15367
Surxondaryo viloyati	1614	4331,6	8726,6	10769,7	13011,1	14404,3

Sirdaryo viloyati	2073,3	5500,9	9666,2	11624,1	13129,8	15285,9
Toshkent viloyati	2256,2	5795,7	11633,4	14624,9	16454,9	18878,2
Farg'ona viloyati	1611,3	4165,9	7845,4	10220,1	12375,5	14337,3
Xorazm viloyati	1960,8	4818,5	10914	14234,7	17526	18284,7
Toshkent shahri	4152,2	10092,6	22079,4	27032,1	33142,4	39910,1

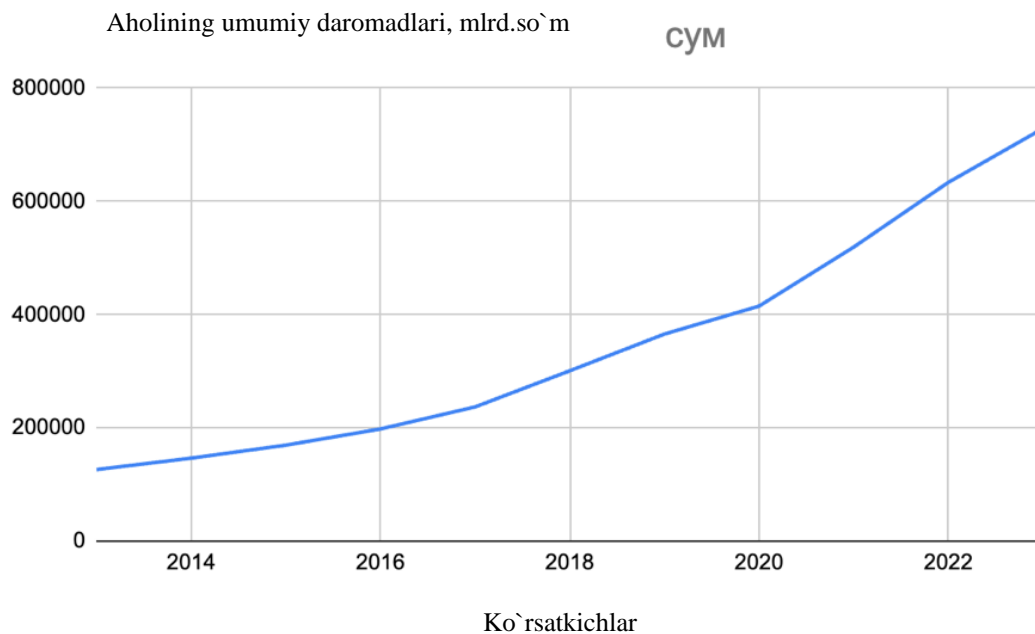
Masalan, 1-jadvalni ko'rib chiqamiz. 2013 yildan 2023 yilgacha bo'lgan davrda aholi daromadlari va uning dinamikasi bo'yicha taqdim etilgan ma'lumotlarni tahlil qilish uchun bir nechta asosiy kuzatuvlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Aholining umumiy daromadlari:

- Aholi umumiy daromadlari ko'rib chiqilayotgan davrda sezilarli darajada oshdi va 126,3 trln. so'mni tashkil etdi va 2013 yilda 728,8 trln. so'mni 2023 yilda tashkil etadi.

- Har ikkala daromadning o'sish dinamikasi davr boshida o'rtacha o'sish bilan tavsiflanadi, keyingi yillarda, ayniqsa, 2017-2018 yillarda sezilarli darajada tezlashadi.

- Umumiy o'sish tendentsiyasiga qaramay, 2020 va 2021-yillarda o'sish sur'atlarida pasayish kuzatilmoqda, bu pandemiya (COVID-19) kabi omillarning ta'siri bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

1-rasm. Aholining umumiy daromadlari, mlrd.so'm

2. Aholi jon boshiga umumiy daromad:

- Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromadlar ham vaqt o'tishi bilan o'sib bormoqda, 2013-yilda 4,2 million so'mdan boshlanib, 2023-yilda 20,0 million so'mga yetdi.

- Aholining o'sishi va daromadlar taqsimotidagi farqlarning qisqarishi hisobiga aholi jon boshiga umumiy daromadlarning o'sishi umumiy daromadlarning o'sish sur'atlaridan yuqori ekanligini alohida ta'kidlash zarur.

3. Aholining real jami daromadlari va jon boshiga:

- Inflyatsiyaga moslashtirilgan real daromadlar ham davr mobaynida o'rtacha o'sishni ko'rsatmoqda.

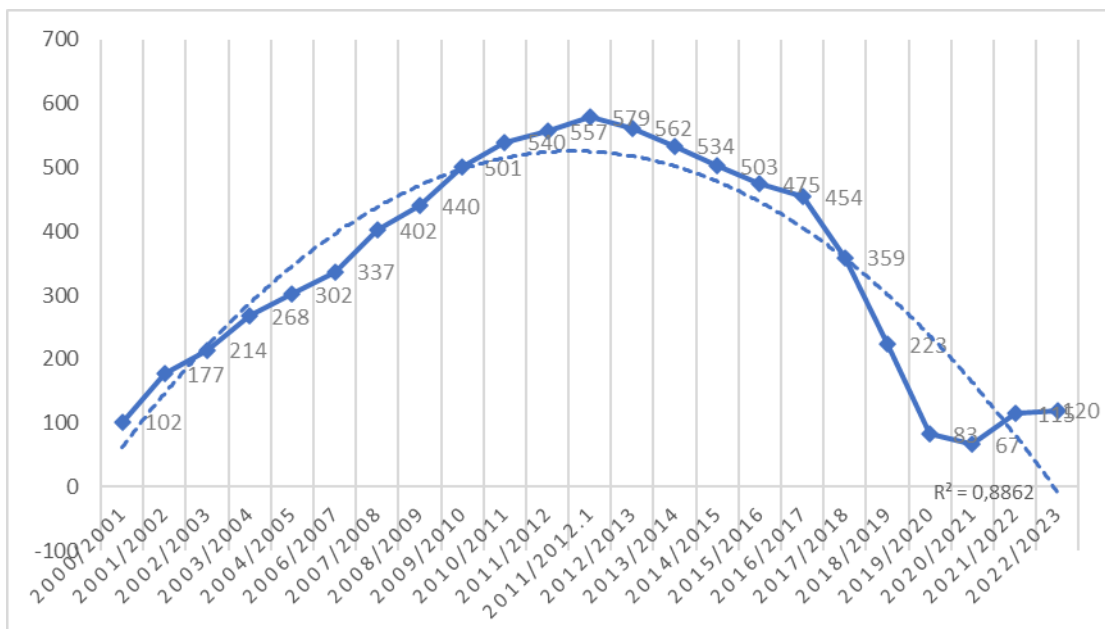
– Shu bilan birga, real daromadlarning o‘shish sur‘ati nominal daromadlar sur‘atiga nisbatan pastligi qayd etilib, bu inflyatsion bosimning kuchayib borayotganidan va aholining xarid qobiliyatining yomonlashganidan dalolat berishi mumkin.

4. O‘tgan yilga nisbatan % o‘zgarish dinamikasi:

- Daromadning foiz o'zgarishi yillar davomida o'sish sur'atlarining o'zgarishini aks ettiradi. Masalan, 2018-yilda aholining umumiy va real daromadlari o‘tgan yilga nisbatan eng ko‘p o‘sgan bo‘lsa, 2020 va 2021-yillarda daromadlar kamaygan.

Daromadlarning umumiy tendentsiyasi mamlakat iqtisodiy rivojlanishining ijobiy dinamikasini ko'rsatadi. Biroq, inflyatsiya darajasi, daromadlar taqsimoti, ularning aholi turmush sifatiga ta'siri kabi boshqa jihatlarni ham hisobga olish muhimdir.

Mintaqaviy rivojlanishni tahlil qilish uchun yana bir muhim ko'rsatkich - bu katta yoshdagi aholining savodxonlik darajasi. Bu ko'rsatkich aholining ta'lim darajasini va uning hududning iqtisodiy va ijtimoiy hayotida ishtirok etish qobiliyatini aks ettiradi. Voyaga etgan aholining savodxonlik darajasi mintaqadagi ta'lim tizimining mavjudligi va sifatini, shuningdek, ta'lim darajasiga ta'sir qiluvchi ijtimoiy sharoitlarni baholash imkonini beradi. Kattalar savodxonligining yuqori darajasi ko'pincha ta'lim sohasining rivojlanganligini ko'rsatadi va mintaqada hayot sifatini yaxshilash, innovatsion rivojlanish va samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Biroq, savodxonlikning past darajasi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qilishi va ta'limni rivojlantirish va ta'lim dasturlarini qo'llab-quvvatlash uchun maqsadli harakatlarni talab qilishi mumkin.

2-rasm. 10 000 aholiga nisbatan to‘g‘ri keladigan o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi muassasalari o‘quvchilari

Ko‘rib chiqilayotgan davrda (2013-2023-yillar) O‘zbekiston Respublikasida katta yoshdagilarning savodxonlik darajasi yuqoriligicha qolmoqda va 99,98% dan 99,99% gacha. Bu mintaqada ta'lim olish imkoniyati va samarali ta'lim tizimi mavjudligidan dalolat beradi. Ushbu ko'rsatkich, shuningdek, katta yoshdagi erkaklar o'rtasida yuqori savodxonlik darajasini saqlab turadi, bu tahlil qilingan davr davomida barqaror bo'lib,

99,99% yoki 100% ni tashkil qiladi. Voyaga etgan ayollar o'rtasida savodxonlik darajasi ham yuqori va deyarli barqaror bo'lib, 99,98% dan 100% gacha. Ushbu ko'rsatkichlar 15 yoshdan 24 yoshgacha bo'lgan yoshlar o'rtasida savodxonlik darajasining yuqoriligidan dalolat beradi, bu ham butun davr davomida barqaror bo'lib qoladi va erkaklar va ayollar uchun 100% ni tashkil qiladi. Bu ko'rsatkich yoshlarning umumiy savodxonlik darajasini aks ettiradi hamda tahlil qilinayotgan davr mobaynida barqaror va yuqori ko'rsatkichlarni ko'rsatib, 100 foizni tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasida aholi daromadlarining notekis taqsimlanishi hayot darajasi va sifatini tahlil qilishning asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. Iqtisodiyot va ijtimoiy sohani rivojlantirishda erishilgan yutuqlarga qaramay, mamlakatda aholining turli qatlamlari va hududlar o'rtasida daromadlar bo'yicha sezilarli farqlar saqlanib qolmoqda. Bu tengsizlik ijtimoiy barqarorlikka va jamiyat farovonligining umumiy darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu ko'rsatkichni tahlil qilish uchun turli xil usullar qo'llaniladi, jumladan Jini koeffitsientlarini, o'rtacha va o'rtacha daromadlarni hisoblash, shuningdek, mintaqa va ijtimoiy guruhlar bo'yicha daromadlar tarkibini tahlil qilish. Bu ma'lumotlar nafaqat daromadlar darajasini, balki uning aholi o'rtasida taqsimlanishini ham baholash, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari va hududlarini aniqlash, daromadlar tengsizligini kamaytirish va aholi turmush sifatini yaxshilash bo'yicha tegishli siyosat va chora-tadbirlarni ishlab chiqish imkonini beradi.

3-jadval

Kam ta'minlangan aholi ulushi

Ko'rsatkichlar	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
O'zbekiston Respublikasi	17,7	12,8	12,3	11,9	11,4	11	11,5
Qoraqalpog'iston Respublikasi	34,3	28,3	27,6	26,3	25,9	14,8	14,6
Andijon viloyati	16,3	9,3	8,7	8	7,9	11,9	12
Buxoro viloyati	14,4	10,1	9,3	9,2	8,9	8,3	8,6
Jizzax viloyati	22,6	15,4	14,8	14,3	14	12,7	12,9
Qashqadaryo viloyati	28,9	23,2	22,6	22,4	20,9	12	13,6
Navoiy viloyati	19,6	13,9	13,2	12,9	12,2	7,5	8
Namangan viloyati	23,1	15,2	15	14,3	14	15,2	15,3
Samarqand viloyati	14,9	10,2	9,7	9,1	8,6	9,8	10,6
Surxondaryo viloyati	25,2	20	19,5	19,2	18,7	14,5	14,7
Sirdaryo viloyati	23,6	17,7	16,4	16,1	15,3	13,6	12,3
Toshkent viloyati	12,5	7,9	7,4	7	6,5	8,1	9,1
Farg'ona viloyati	10,2	7,8	7,4	7,3	6,6	13,5	14,5
Xorazm viloyati	20,6	14,3	13,3	12,9	12,5	13	13
Toshkent shahri	2,6	0,9	0,7	0,6	0,4	1,9	2,6

O'zbekiston Respublikasida 2017 yildan 2023 yilgacha bo'lgan davrda Jini koeffitsienti bo'yicha ma'lumotlarni tahlil qilib, bir qancha muhim kuzatishlarni ajratib ko'rsatish mumkin. Umuman olganda, jamiyatdagi daromadlar tengsizligi darajasini aks ettiruvchi Jini koeffitsienti tahlil qilinayotgan davrda nisbatan barqaror darajada saqlanib qoldi va 0,262 dan 0,288 gacha. Biroq, daromadlar tengsizligining biroz o'sishi tendentsiyasi kuzatilmoqda, ayniqsa 2020 va 2021 yillarda, Jini koeffitsienti nisbatan yuqori qiymatlarga mos ravishda 0,276 va 0,273 ga etadi. Bu ushbu davrda aholi o'rtasidagi daromadlar tafovutining oshishini ko'rsatishi mumkin, bu tashqi iqtisodiy omillar va ichki ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar sabab bo'lishi mumkin. Jini koeffitsientining biroz oshganiga qaramay, mamlakatda daromadlar tengsizligini kamaytirish va ijtimoiy adolatni yaxshilash bo'yicha tegishli siyosat va chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish uchun ushbu ko'rsatkichni monitoring qilish va tahlil qilishni davom ettirish muhimdir.

Ishsizlik darajasi davlatning iqtisodiy xavfsizligining eng muhim ko'rsatkichlaridan biridir, chunki u mehnat bozorining holati va ijtimoiy barqarorlikni aks ettiradi. Ishsizlik darajasini tahlil qilish iqtisodiy siyosat samaradorligini, milliy iqtisodiyotning jahon tizimiga integratsiyalashuv darajasini, shuningdek, milliy mehnat bozorining rivojlanish darajasi va raqobatbardoshligini baholash imkonini beradi.

Ishsizlik darajasining oshishi iqtisodiy faollikning yetarli emasligini, bandlikni qo'llab-quvvatlash dasturlarining samarasizligini, demografik o'zgarishlarni, shuningdek, global iqtisodiy inqirozlar kabi tashqi omillarning ta'sirini ko'rsatishi mumkin. O'z navbatida, ishsizlik darajasining pasayishi odatda iqtisodiy vaziyatning barqarorligini va milliy mehnat bozorining o'sishi va rivojlanishini rag'batlantirish choralari samaradorligini ko'rsatadigan ijobiy ko'rsatkich hisoblanadi.

Ishsizlik darajasini barqaror pasaytirishga erishish uchun yangi ish o'rinlari yaratish, tadbirkorlikni rivojlantirish, ishchi kuchini o'qitish va o'qitish, shuningdek, investisiya va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish bo'yicha kompleks dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish zarur. Har bir hududning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish va butun iqtisodiyotning barqarorligi va barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun mehnat bozoridagi o'zgarishlarga moslashuvchan munosabatda bo'lish ham muhim ahamiyatga ega.

2012 yildan 2022 yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston va uning hududlarida ishsizlik darajasi ma'lum o'zgarishlar dinamikasini ko'rsatmoqda. 2012-yilda ko'rib chiqilayotgan davr boshida ishsizlik darajasi O'zbekiston Respublikasida ham, barcha hududlarda ham umuman past bo'ldi. Keyingi yillarda ba'zi tebranishlar bo'ldi, lekin umumiy ishsizlik darajasi 2017-2018 yillarga qadar nisbatan barqaror bo'lib qoldi, bunda ko'rsatkichlar keskin o'sdi. So'nggi yillarda ishsizlik darajasining pasayish tendentsiyasi kuzatildi, ammo ular hali ham mamlakatning turli mintaqalarida sezilarli darajada farq qilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasida ishsizlik darajasini to'liq tahlil qilish uchun har bir hududning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda hududiy miqyosda tadqiqot ishlarini olib borish zarur. Tahlil ta'lim darajasi, aholining yosh tarkibi, iqtisodiyot va infratuzilmaning xususiyatlari, shuningdek, har bir hududdagi mehnat bozorining o'ziga xos xususiyatlari kabi mezonlarni hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Xususan,

Toshkent shahri, Samarqand viloyati, Xorazm viloyati, Surxondaryo viloyati, Sirdaryo viloyati, Jizzax viloyati va Qoraqalpog'iston Respublikasida ishsizlik darajasi dinamikasini aniqlash va tahlil qilish zarur. Bunday tahlilni o'tkazish hududlar o'rtasidagi ishsizlik darajasidagi farqlarni aniqlaydi, shuningdek, har bir aniq mintaqada mehnat bozoriga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni ajratib ko'rsatadi. Bu har bir hududning o'ziga xos ehtiyojlari va xususiyatlaridan kelib chiqqan holda aholi bandligini qo'llab-quvvatlashning maqsadli dasturlari va chora-tadbirlarini ishlab chiqishga ko'maklashadi, bu esa o'z navbatida ishsizlik muammosini yanada samarali hal etishga va mamlakatning barcha hududlarida barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ko'maklashishga xizmat qiladi.

4-jadval

Aholining iqtisodiy faollik darajasi

Ko'rsatkichlar	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
O'zbekiston Respublikasi	70,7	71,9	72,5	73,5	74,3	75	73,8	74,1	73,7
Qoraqalpog'iston Respublikasi	61,9	61,4	61,5	62	69,5	69,2	69,2	67,9	67,8
Andijon viloyati	73,6	75,7	76,6	77,7	77	77,2	74,7	75,7	76,5
Buxoro viloyati	78,6	77,7	77,1	76,7	77,4	76,2	76,4	74,5	73,7
Jizzax viloyati	60,3	61,3	62,4	63,1	68,3	74	74,3	75,1	73
Qashqadaryo viloyati	65,4	67	67,9	69,6	71,7	70,7	68,5	69,2	68,3
Navoiy viloyati	79,2	77,1	76,7	76,4	75,8	75,9	73,8	74,9	73,6
Namangan viloyati	61	63,8	65,4	67,3	70,5	73,2	72,7	72,6	71,2
Samarqand viloyati	68,8	71,6	72,9	74,6	73,4	72,1	70,9	70,7	71,4
Surxondaryo viloyati	66,4	68	69,3	71,3	72,2	74	71,9	71,8	70,8
Sirdaryo viloyati	75,4	75,9	75	74,9	77,7	76,1	72,8	71,9	70,6
Toshkent viloyati	74,6	78,5	78,6	79,4	78,5	78,5	76,2	79,8	77,9
Farg'ona viloyati	73,6	73,1	73,6	74,7	73,1	74,5	73	73,6	73,9
Xorazm viloyati	66,8	69,4	70,1	71	71,3	72,8	71,5	71,1	71,1
Toshkent shahri	84,5	84,3	84,1	84,6	84,1	86,9	88,8	87,4	88,3

2012 yildan 2022 yilgacha O'zbekistonning turli hududlaridagi ishsizlik darajasini tahlil qiladigan bo'lsak, bir qancha asosiy tendentsiyalarni ajratib ko'rsatish mumkin.

1. Qoraqalpog'iston Respublikasi: Bu hududda ishsizlik darajasi 5,3% dan 10,5% gacha. 2018-2020 yillarda sezilarli o'sish kuzatilmoqda, bu mintaqaviy darajadagi muammolarni ko'rsatishi mumkin.

2. Jizzax viloyati: Qoraqalpog'istonga o'xshab bu yerda ham ishsizlik darajasi so'nggi yillarda, ayniqsa, 2018-2020-yillarda o'sib, 11 foizga yetdi.

3. Samarqand viloyati: Samarqand viloyatida ham ishsizlik darajasi oshadi, ayniqsa 2017 yildan 2020 yilgacha, garchi keyinchalik pasaydi.

4. Surxondaryo viloyati: Bu viloyatda ham 2017-2020 yillarda ishsizlik darajasi oshgan.

5. Sirdaryo viloyati: Bu viloyatda ham xuddi shunday holat – 2017 yildan 2020 yilgacha ishsizlikning o'sishi.

6. Xorazm viloyati: 2018-2020-yillarda biroz o'sish kuzatilgan bo'lsa-da, ishsizlik darajasi nisbatan barqaror.

7. Toshkent: Poytaxt ham 2017 yildan 2020 yilgacha ishsizlikning o'sishini ko'rsatmoqda, biroq bu ko'rsatkich hududlardagidan ancha past.

Aksariyat hududlardagi umumiy tendentsiya so'nggi yillarda ishsizlikning o'sishi bo'lib, bu mintaqaviy darajadagi potentsial iqtisodiy muammolar va muammolarni ko'rsatishi mumkin.

Tahlil qilishimiz mumkin bo'lgan keyingi narsa - mehnat resurslari soni. Ishchi kuchining kuchi ma'lum bir mintaqada ishchi kuchining mavjudligi va salohiyatini o'lchash uchun ishlatiladigan asosiy ko'rsatkichdir. Odatda ma'lum bir yosh oralig'ida ishlashga tayyor va qodir bo'lgan odamlar sonini taxmin qiladi.

O'zbekistonning turli mintaqalaridagi mehnat resurslari sonini tahlil qilish mehnat salohiyatining ko'lami va tuzilishi, shuningdek, uning vaqt bo'yicha dinamikasi haqida tasavvurga ega bo'lishi mumkin.

5-jadval

Mehnat resurslari soni

Ko'rsatkichlar	2010	2015	2020	2021	2022
O'zbekiston Respublikasi	16726	18276,1	19158,2	19334,9	19517,5
Qoraqalpog'iston Respublikasi	945,5	1026,6	1074,7	1066,1	1067,6
Andijon viloyati	1561,2	1691,2	1754,8	1745,3	1780,8
Buxoro viloyati	987,6	1055,8	1067,1	1072,3	1074,7
Jizzax viloyati	652,1	734,7	773,8	782,6	791
Qashqadaryo viloyati	1493,4	1725,7	1809,8	1811	1813,4
Navoiy viloyati	531,6	540,3	555,2	564,5	570,6
Namangan viloyati	1350,6	1515	1580,4	1586,1	1588,3
Samarqand viloyati	1815,7	2033,6	2125,2	2122	2164,8
Surxondaryo viloyati	1174,1	1379,2	1452,2	1464,6	1465,4
Sirdaryo viloyati	420,7	464	485	489,4	487,4
Toshkent viloyati	1549,7	1609,6	1615,4	1622,5	1619,2
Farg'ona viloyati	1824,2	1996,5	2069,3	2083,9	2097,8
Xorazm viloyati	900,4	969,8	1044,8	1047,1	1050,9
Toshkent shahri	1519,2	1534,1	1750,5	1877,5	1945,6

2012 yildan 2022 yilgacha O'zbekistonning turli mintaqalaridagi mehnat resurslari sonini tahlil qilib, quyidagi kuzatishlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Qoraqalpog'iston Respublikasi: Bu hududda mehnat resurslari soni 2012-yildan 2022-yilgacha birmuncha o'sib, 2020-yilda maksimal 1074,7 ming kishini tashkil etadi.

2. Jizzax viloyati: Hisobot davrida ushbu hududda mehnat resurslari soni ham muttasil oshib bormoqda va 2022-yilda 791,0 ming kishiga yetdi.

3. Samarqand viloyati: Samarqand viloyatida ham mehnat resurslari soni 2012 yildan 2022 yilgacha kichik tebranishlar bilan ortib bormoqda va 2022 yilda 2164,8 ming kishini tashkil etadi.

4. Surxondaryo viloyati: Bu viloyatda ham mehnat resurslari soni 2012-yildan 2022-yilgacha o'sib, 1465,4 ming kishiga yetdi.

5. Sirdaryo viloyati: Bu viloyatda ham mehnat resurslari soni 2012-yildan 2022-yilgacha birmuncha ortib, 2022-yilda 487,4 ming kishiga yetdi.

6. Toshkent viloyati va Toshkent shahri: Har ikki viloyatda ham 2012 yildan 2022 yilgacha mehnat resurslari sonining o'sishi kuzatilmoqda. 2022-yilda Toshkent shahrida mehnat resurslari soni boshqa viloyatlardan sezilarli darajada oshib, 1945,6 ming kishiga yetdi.

7. Xorazm viloyati: Bu viloyatda ham mehnat resurslari soni ortib, 2022-yilda 1050,9 ming kishiga yetadi.

Umuman olganda, O'zbekiston hududlarida mehnat resurslari sonining tahlili ko'rib chiqilayotgan davrda ko'pchilik hududlarda mehnat resurslari sonining ijobiy dinamikasi va o'sishini ko'rsatadi. Biroq bu o'zgarishlarning sabablari va ularning har bir hududning iqtisodiy rivojlanishiga ta'sirini aniqlash uchun ko'proq tadqiqotlar olib borish kerak.

6-jadval

Iqtisodiy faol aholi soni

Klassifikator	2010	2015	2020	2021	2022
O'zbekiston Respublikasi	12286,6	13767,7	14797,4	14980,7	15038,9
Qoraqalpog'iston Respublikasi	627,4	665,4	790	781,5	786,1
Andijon viloyati	1180,2	1347,3	1376,5	1403,1	1427,3
Buxoro viloyati	810	872,4	881,9	862,2	856,4
Jizzax viloyati	404,6	465,4	600,1	612,6	602,7
Qashqadaryo viloyati	1030,9	1210	1317,9	1339,5	1331,5
Navoiy viloyati	429	443,6	440,9	450,2	445,8
Namangan viloyati	866	1022,1	1217,2	1224,1	1208,5
Samarqand viloyati	1308,3	1530,6	1592,9	1599,7	1632,3
Surxondaryo viloyati	832,7	984,5	1108,3	1115,8	1109,9
Sirdaryo viloyati	335	369,1	373,4	372,1	369,5
Toshkent viloyati	1205,1	1336	1315,8	1348,6	1321,4
Farg'ona viloyati	1421,2	1570,9	1625,7	1648,8	1665,6
Xorazm viloyati	642	735,5	804,5	806,4	815,5
Toshkent shahri	1193,6	1214,6	1352,3	1416,1	1466,4

2012 yildan 2022 yilgacha O'zbekistonning turli hududlarida iqtisodiy faol aholi sonini tahlil qilib, quyidagi kuzatishlarni amalga oshirish mumkin:

1. Qoraqalpog'iston Respublikasi: Respublikada iqtisodiy faol aholi soni 2012 yildagi 641,5 ming kishidan 2022 yilda 786,1 ming kishigacha o'zgarib turadi. Mehnat resurslari sonining biroz o'sishi kuzatilmoqda, 2019 yilni hisobga olmaganda, bir oz pasayish kuzatilgan.

2. Jizzax viloyati: Bu viloyatda ham iqtisodiy faol aholi soni 2012-yildagi 424,1 ming kishidan 2022-yilda 602,7 ming kishiga oshgani qayd etilgan. Qoraqalpog'iston singari Jizzax viloyatida ham 2019-yilda biroz pasayish kuzatildi, biroq keyinchalik tiklandi.

3. Samarqand viloyati: Mehnat resurslari sonining 2012-yildagi 1389,0 ming kishidan 2022-yilda 1632,3 ming kishiga oshgani kuzatilmoqda. Shu bilan birga, 2017 yildan so'ng iqtisodiy faol aholi sonining biroz qisqarishi kuzatilganini ta'kidlash joiz.

4. Surxondaryo viloyati: Bu viloyatda ham iqtisodiy faol aholi soni 2012-yildagi 889,6 ming kishidan 2022-yilda 1109,9 ming kishiga yetdi, garchi 2020-yilda birmuncha qisqarish kuzatildi.

5. Sirdaryo viloyati va Xorazm viloyati: Har ikki viloyatda ham 2012 yildan 2022 yilgacha ko'rib chiqilayotgan davrda mehnat resurslari sonining o'sishi kuzatilmoqda.

6. Toshkent shahri: Mamlakat poytaxtida iqtisodiy faol aholi soni ham 2012 yildagi 1201,4 ming kishidan 2022 yilda 1466,4 ming kishiga yetdi, bu ko'rib chiqilayotgan hududlar orasida eng yuqori ko'rsatkichdir.

Shunday qilib, xulosa qilishimiz mumkinki, ayrim yillarda ayrim tebranishlar kuzatilayotgan bo'lsa-da, O'zbekistonning barcha hududlarida ko'rib chiqilayotgan davrda iqtisodiy faol aholi sonining o'sishida ijobiy dinamika kuzatilmoqda.

Keyingi ko'rsatkich – O'zbekistonning jahon iqtisodiyotidagi ishtiroki davlatning iqtisodiy xavfsizligining asosiy ko'rsatkichi bo'lib, uning eksport va import orqali jahon xo'jalik tizimiga integratsiyalashuv darajasini aks ettiradi. Jahon iqtisodiyotida ishtirok etish darajasini tahlil qilish davlatning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini, uning o'zgaruvchan global tendentsiyalarga moslashish qobiliyatini va tashqi bozorlar va omillarga bog'liqlik bilan bog'liq risklarni baholash imkonini beradi. Jahon iqtisodiyotida ishtirok etish darajasini oshirish mamlakat mahsulot va xizmatlari bozorlarini kengaytirish, xorijiy sarmoya, texnologiya va tajribani jalb qilish, shuningdek, uning xalqaro ta'siri va salohiyatli investorlar va hamkorlar uchun jozibadorligini kuchaytirishga yordam beradi. Shu bilan birga, jahon iqtisodiyotiga yuqori darajada aralashish davlatning global moliyaviy inqirozlar, savdo urushlari, global energiya va xom ashyo narxlaridagi o'zgarishlar va geosiyosiy mojarolar kabi tashqi ta'sirlarga nisbatan zaifligini oshirishi mumkin.

Ma'lumotlar O'zbekistonning 2012-2022 yillardagi tashqi savdosi to'g'risida dunyoning turli mintaqalari bo'yicha millionlab AQSH dollarida ko'rsatilgan ma'lumotlarni taqdim etadi. Umuman olganda, quyidagi asosiy fikrlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Umumiy savdo hajmi: O'zbekistonning umumiy savdo hajmi 2012-2022 yillar oralig'ida sezilarli darajada oshdi, bu esa iqtisodiy o'sish va jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvidan dalolat berishi mumkin.

2. Mahsulot turlari bo'yicha savdo tuzilmasi: Savdoning salmoqli qismi tovarlarga to'g'ri keladi, lekin xizmat ko'rsatish savdosi hajmining, ayniqsa, keyingi yillarda o'sishini ham qayd etishimiz mumkin.

3. Dunyo mintaqalari bilan savdo: O'zbekiston savdosining katta qismi Yevropa va Osiyoda to'plangani bu bozorlarning mamlakat iqtisodiyoti uchun muhimligini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, Shimoliy va Janubiy Amerika kabi boshqa mintaqalar bilan tovar ayirboshlash hajmining o'sishini ham ta'kidlash mumkin.

4. Alohida mintaqalar bilan savdo dinamikasi: Dunyoning turli mintaqalari bilan savdo dinamikasi turli omillarga, jumladan, iqtisodiy o'sish, tashqi siyosatdagi o'zgarishlar, mavsumiy va tsiklik omillarga qarab sezilarli darajada farq qilishi mumkin.

Ushbu ma'lumotlarning tahlili O'zbekistonning jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuv darajasini baholash, asosiy savdo bozorlari va import manbalarini aniqlash, mamlakat tashqi savdo aloqalarini rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

5.Xulosalar

O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari – hayot darajasi va sifati, ishsizlik darajasi va jahon iqtisodiyotiga jalb etilishini tahlil qilish asosida quyidagi xulosalar chiqarish mumkin:

Aholi umumiy daromadlari va aholi jon boshiga real jami daromadlar o'sishida ijobiy dinamika kuzatilmoqda. Bu aholi turmush darajasi oshganidan dalolat beradi. Kelgusi 5 yil uchun prognoz mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish va ijtimoiy infratuzilmani yaxshilash asosida ushbu ko'rsatkichlarning yanada o'sishini nazarda tutadi. Iqtisodiy inqirozlar davridagi ba'zi o'zgaruvchanlikka qaramasdan, so'nggi yillarda ishsizlik darajasining pasayish tendentsiyasi kuzatildi. Kelgusi 5 yil uchun prognoz aholi bandligini qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish bo'yicha samarali chora-tadbirlar amalga oshirilgan taqdirda, ushbu tendentsiya davom etishini nazarda tutadi. Tashqi savdo hajmining o'sishi O'zbekistonning jahon iqtisodiyotiga izchil integratsiyalashuvidan dalolat beradi. Kelgusi 5 yil uchun prognoz tashqi iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish va mamlakatning jahon bozorlaridagi mavqeini mustahkamlash asosida tovar ayirboshlash hajmini yanada oshirishni nazarda tutadi.

Umuman olganda, O'zbekiston iqtisodiy xavfsizlikning turli jabhalarida ijobiy dinamikani namoyon etishda davom etishi kutilmoqda. Biroq barqaror va barqaror o'sishga erishish uchun iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, ijtimoiy sohani rivojlantirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash borasidagi sa'y-harakatlarni davom ettirish zarur.

Adabiyotlar:

1. Попов В. Социология управления [Электронный ресурс] / В. Попов. - Режим доступа: <http://www.inventech.ru/lib/sociolog/sociolog 0032/>.
2. Регіональна політика: методологія, методи, практика [Текст] / за ред. М.І. Долішнього. - Львів: НАН України, Інститут регіональних досліджень, 2001. - 700 с.
3. Стеценко Т. О. Управління регіональною економікою [Текст]: навчальний посібник / Т. О. Стеценко, О. П. Тищенко. - К.: КНЕУ, 2009. - 471 с.
4. Isard W. Location and Space Economy. – N. Y., 1954. – P. 22–88.
5. Richardson H. Regional Economics. – N.Y., 1969. – p. 12. Thompson W. Urban Economic Development. In: W. Hirsch (Ed) // Regional Accounts for Policy Decisions. – Baltimore, 1966. – P. 81.
6. Perrous F. L'économie du xx -eme siecle. – Paris, 1961. – P. 44–61.
7. Boudeville J. Problems of Regional Economic Planning. – Edinburg, 1966. – P. 11.
8. Lampard E. The History of Cities in the Economically Advanced Areas // Economic Development and Cultural Change». – 1955. – Vol. 31. – P. 34.

9. Richardson H. Regional Growth Theory. – London, 1973.
10. Dye T. American Federalism: Competition among Governments. Lexington (Mass.), Toronto, 1990/
11. https://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/J_Tavakalov.pdf
12. <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-tendentsii-ekonomicheskogo-razvitiya-regionov-uzbekistana/viewer>

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

